

Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Teatru și Film

TEZĂ DE DOCTORAT

ESTETICA DOCUMENTARULUI POETIC:

DE LA JORIS IVENS LA NONNY DE LA PEÑA

REZUMAT

Domeniu: Cinematografie și Media

COORDONATOR:

Conf. Dr. Habil. IOAN POP-CURȘEU

Student: ALEXANDRU VLAD

CLUJ-NAPOCA

2019

Cuprins

Argument	4
Introducere	5
Metodologie	7
1. Estetica artelor plastice și influențele sale asupra documentarului poetic	9
1.1. Estetica bizantină, Evul Mediu, Renașterea și documentarul poetic	25
1.2. Manierismul, barocul, clasicismul și rococo: drumul spre estetica modernă	30
1.3. Estetica artei moderne.....	32
1.4. Artele vizuale la sfârșitul secolului XIX și tranziția spre arta filmică.....	34
1.5. Era digitală și conversia la cultura globală	37
2. Incursiune în istoria filmului documentar din perspectiva esteticii	40
2.1. Nașterea unei noi estetici	40
2.2. Filmul de propagandă politică și relația sa cu modul poetic.....	46
2.3. Maturizarea esteticii.....	57
2.4. Documentarele moderne și problematica esteticii contemporane	64
3. Estetica și genurile filmului documentar	73
3.1. Originea și evoluția documentarelor poetice	77
3.2. Tranziția la documentarele expozitive.....	80
3.3. Poeticul, observaționalul și participativul.....	84
3.4. Unde estetica documentarului poetic întâlnește reflexivul	95
3.5. Performativul sau modul cel mai apropiat de poetic	99
3.6. Filmul Experimental, eseul vizual sau documentar poetic	103
4. Documentarul poetic: un alt mod de exprimare vizuală.....	108
4.1. Simbolismul în documentarul poetic	122
4.2. Viziunea regizorală – o estetică a ciclicității	126

4.3. Interconexiune globală.....	129
4.4. Structura narativă în documentarul poetic	134
4.5. Timing-ul și timpul	137
4.6. Sunetul și muzica	140
4.7. Imaginea.....	143
5. Documentarul poetic și tendințele cinematografice viitoare	155
5.1. Conceptele de <i>cloud filmmaking</i> și VR din perspectiva documentarelor poetice.....	159
5.1.1. Analiză de film: <i>Waves of Grace</i>	163
5.2. Documentarele interactive și legătura lor cu estetica modului poetic	165
5.2.1. Modul conversațional.....	169
5.2.2. Modul hipertext.....	173
5.2.3. Modul participativ.....	174
5.2.4. Modul experimental	176
6. Aplicabilitatea elementelor estetice în construcția modului poetic	180
6.1. Pre-producția documentarului: <i>Persistența Memoriei</i>	182
6.1.1. Structura	186
6.2. Producția	188
6.2.1. Coloana sonoră.....	191
6.3. Post-producția	193
Concluzii	198
Bibliografie	202
Filmografie.....	217
Alte resurse video	220

Cuvinte cheie:

Documentar, modul poetic, realitatea virtuală, simbolism, inovație, interactivitate, cinemaul direct, ciné-vérité, documentarul observațional.

În elaborarea prezentei lucrări s-au utilizat mai multe metode de cercetare precum analiza contextului socio-istoric și de producție a filmelor, analiza de conținut, analiza de film, analiza structuralist-semiotică și studiul de caz.

Prin metoda de analiză a documentelor s-a analizat parcursul filmului documentar de la nașterea sa ca gen până în prezent. În acest demers am ținut cont de eseurile critice elaborate de către teoreticienii fiecărei perioade istorice, precum și de teoreticienii actuali, cercetând nuanțele care reies din juxtapunerea lor.

Evidențierea sub-genurilor și a tendințelor spre care filmul documentar se îndreaptă este unul din punctele importante care au fost explorate pe parcursul lucrării, atât prin studii de caz, analize semiotice, cât și prin analiza documentelor necesare.

Imaginile statice prezente în lucrarea de doctorat intitulată *Estetica Documentarului Poetic: de la Joris Ivens la Nonny De La Peña* au ca scop fundamental ilustrarea conceptelor despre imagine prezentate în cadrul lucrării. Cu alte cuvinte, pentru o receptare cât mai precisă a informațiilor cu privire la cadrele cinematografice la care facem referire, oferirea unei imagini statice din cadrul menționat facilitează înțelegerea textului scris. Aceste imagini, ale căror referințe de proveniență sunt date, funcționează ca niște citate care sprijină demersul științific.

De asemenea, cum majoritatea imaginilor statice utilizate sunt preluate din filme, cu trimitere la aceste filme ca obiecte de studiu, accesul la vizionarea unor materiale audiovizuale menționate poate fi de multe ori dificilă, dacă nu imposibilă. De aceea, inserarea imaginilor

devine un element obligatoriu, mai ales în situațiile în care lucrarea de față vorbește despre filme greu accesibile publicului sau foarte greu accesibile.

Toate traducerile și interpretările prezente în această lucrare au fost realizate de mine, fiind fluidizate să conveargă cu întregul conținut al lucrării.

De asemenea, pe parcursul Capitolului 1, tot cu ajutorul metodei de analiză a documentelor am realizat o prezentare generală a conceptului de estetică (definiții, apariție, evoluție), pentru a puncta informațiile necesare în vederea elaborării capitolelor privind estetica documentarului poetic.

Așa cum am observat, realul și raportarea la real reprezintă piatra de temelie a filmului documentar în general și a modului poetic în particular. Astfel, acest mod de reciclare a ideilor, conceptelor, principiilor, care au stat la baza artelor vizuale încă din Antichitate, devine puntea dintre noile media și estetica documentarului poetic.

Am urmărit, de asemenea, impactul și importanța nașterii de noi simboluri și concepte regizorale importante pentru evoluția filmului documentar de-a lungul istoriei.

Cercetarea elementelor din sfera esteticului generează un context propice documentării fenomenelor apărute episodic sau mai puțin vizibile în documentarul poetic. Spre finalul capitolului am insistat în special asupra elementelor cheie care alcătuiesc un limbajul cinematografic axat pe simbolism și poeticitate vizuală. Atenția a căzut pe anumite culturi sau perioade istorice în detrimentul altora, prioritare fiind cele relevante pentru dezvoltarea conceptuală și argumentativă a lucrării de față.

În Capitolul 2, intitulat „Incursiune în istoria filmului documentar din perspectiva esteticii”, am analizat mai multe produse cinematografice (cronologice) reprezentative pentru genul documentar. Prin această incursiune, cu ajutorul metodei studiului de caz, s-a urmărit o

structurare heliocentrică a elementelor de estetică prezente sau absente în film, precum și să pun în lumină semnificația, importanța sau genealogia lor.

Trebuie să subliniem faptul că în realizarea acestui capitol s-a utilizat metoda analizei de conținut, aplicată mai multor documente, filme sau articole științifice, pentru a se ajunge la o structurare a informațiilor în ordine cronologică.

De asemenea, am dorit să duc analiza noastră despre întâlnirea documentarului cu eseul și poezia, dincolo de preocupările de ordinul răspunsului la întrebarea – totuși – importantă „ce este un documentar poetic?”, într-un spațiu complex și generativ care se construiește urmând, mai curând, întrebările „ce fel de realitate” sau „a cui realitate este reprezentată?”.

Cercetarea mea a documentat parcursul genului de la prima proiecție publică de film, realizată în data de 28 decembrie 1895, trecând prin lupta împotriva predominanței zonei de consum alimentată de dorința unei maturizări, precum și maturizarea propriu-zisă a documentarului. Cercetarea vizează lumea diegetică a filmului documentar, atât din punct de vedere istoric cât și al criticii de specialitate, în vederea punerii în lumină a cunoștințelor teoretice actuale și a câtorva perspective de cercetare fertile, pentru viitor.

Pe parcursul acestui capitol am tratat nu doar nașterea documentarului ca gen, ci și modul în care documentarul poetic își croiește o estetică specifică. *Nanook din Nord*, cel care a subliniat importanța regiei în filmul documentar, ne aruncă într-o zonă hibridă, împrumutând elemente din filmul de ficțiune, aprofundând, în același timp, linii experimentale, poetice, sau chiar non-narative. Devine din ce în ce mai clar, în cercetarea noastră, că documentarul nu este deținătorul adevărului absolut, cum încearcă să ne convingă filmele de propagandă, și nici nu va reprezenta o fâșie de realitate, în ciuda încercărilor celor ce au activat în *cinemaul direct*, *ciné-vérité* sau *observațional*. Tot în Capitolul 2, am arătat cum inovațiile tehnologice au reușit

să distrugă monopolul caselor mari de producție prin fiabilitatea programelor de editare video, camerelor video și a platformelor de distribuție online. Un alt avantaj al tehnologiilor moderne, pe care l-am descoperit în cercetarea realizată, se referă și la măsurabilitatea reacțiilor, preferințelor publicului în timp real.

Importanța acestui capitol este subliniată de transformările chimiei dintre public și filmul documentar. Raportarea publicului la tipul de produs cinematografic vizat de prezenta cercetare este esențială pentru ca schimbările de paradigmă să fie benefice procesului de producție.

Capitolul 3 urmărește să puncteze, printr-o cercetare amănunțită, genurile, subgenurile, precum și influențele sau diferențele dintre structurile narative din filmele documentare. Această călătorie a cercetării va începe cu lucrările pionierilor din domeniu precum Paul Rotha, Bill Nichols sau Ian Aitken.

Modurile de documentar reprezintă un sistem prin care filmele pot fi clasificate într-una din multele subdiviziuni ale genului. Cu toate acestea, prezenta abordare nu a rămas necriticată. Tony de Bromhead se opune modurilor așa cum au fost ele circumscrise de Nichols, susținând că nucleul povestirii documentare constă în răspunsul emoțional, iar sursa empatiei și distincția ar trebui să fie căutate în structurile.

Din același capitol este important să reținem că deși filmele documentare apar într-o gamă largă de reprezentare, ele au de foarte multe ori similarități estetice, compoziționale, ritmice. La fel cum în filmele de ficțiune regăsim un întreg arsenal de genuri în care sunt împărțite, contrastul dintre ele este redat, în esență, prin viziunea regizorală a cineastului implicat în realizarea filmului. Oricât s-ar strădui acesta să realizeze o structură narativă, non-narativă, sau o stilistică originală, anumite trăsături de bază nu pot funcționa fără să facă parte dintr-un tipar deja existent. Așadar, un studiu în paralel între estetica și evoluția altor moduri de documentar, dar și filme

experimentale sau eseu, ne arată procesul prin care a evoluat estetica documentarului poetic, ce anume a „împrumutat” și la ce anume a renunțat pe parcursul evoluției sale.

Capitolele 4 și 5 au o deosebită importanță deoarece pe parcursul acestor capitole se analizează structural și compozițional documentarele poetice. Este important de reținut cum interconexiunea globală, amprenta antropică lăsată la scară planetară, este conturată ca temă pe parcursul documentarelor poetice moderne și cum acestea reușesc, prin muzică, ritm, imagine și compoziții vizuale atipice, să surprindă viața în forma ei brută.

Chiar dacă multe din documentarele poetice nu respectă o structură narativă clasică, construcția lor are tendința naturală de a forma anumite tipare cu rolul de a transmite un mesaj. Așadar, în Capitolul 4, accentul va cădea pe tiparele implementate de autori, în realizarea genului menționat de filme. Abordarea de față presupune o analiză, sub lupa perspicacității, a mai multor aspecte, cum ar fi: ritmicitatea, raportarea la timpul cinematografic, utilizarea culorilor și luminilor, elementele de racord, precum și dialogul sau orice sursă verbală utilizată în structura narativă.

Producția filmului documentar poetic se realizează într-o manieră relativ similară cu cea a filmului de ficțiune. În timpul curentelor *ciné-vérité* sau *cinemaul direct* cineasții creau filmele într-o manieră mai dezorganizată, preferând o zonă a intimității, naturalului. Astăzi filmele documentare se construiesc, în mare parte, după scenariile scrise anterior și o producție bine organizată. Echipa de filmare, producție, montaj, inclusiv reconstituiri scrise de scenariștii de ficțiune, replică cu replică, a unor evenimente din viața concretă, ne fac să ne punem un semn de întrebare asupra veridicității informațiilor prezentate în sfera mainstream-ului și nu numai.

Dincolo de aceste aspecte, decorticând estetica documentarelor poetice și analizându-o prin metoda studiului de caz sau analiza documentelor, am observat cum aceste filme

documentare respectă o structură specifică și cum elementele acestei structuri au un caracter universal de aplicabilitate, în cazul documentarelor poetice, lucru demonstrat prin studiul comparativ realizat.

Totodată, am subliniat, în Capitolul 5, cum estetica documentarului poetic evoluează în raport cu noile tehnologii. Am analizat legătura dintre filmele documentare poetice și celelalte tehnologii emergente, subliniind contribuțiile celor mai importanți teoreticieni ai domeniului de interes. Clasificarea noilor moduri de interacțiune între filmul documentar și public, apărute odată cu evoluția tehnologică, vine ca o completare a teoriei lui Nichols ce se referă doar la clasificarea documentarelor în format clasic. După o atentă cercetare, realizăm că documentarele poetice nu doar îmbracă cu versatilitate posibilitățile noilor tehnologii, ci devin un mod important de reprezentare a realității în raport cu noile tipuri de documentare analizate.

Tendențele de emancipare a documentarului, la începutul erei internetului din anii 90, s-au concentrat în jurul interacțiunii dintre public și această nouă tehnologie care avea să schimbe cu totul paradigma relației dintre oameni și produsele culturale. Publicul devine conștient de libertatea în selectarea conținuturilor și a platformelor de distribuție, astfel că modul în care publicul va alege un conținut media va fi cu totul diferit față de perioada anterioară internetului. Siteurile web dedicate recenziilor virtuale, ca imdb.com sau rottentomatoes.com, filtrează și oferă o serie largă de informații cu privire la documentarele pe care dorim să le urmărim. Platformele de distribuție oferă posibilitatea de a viziona documentare oricând și oriunde prin intermediul dispozitivelor conectate la internet.

Chiar și pentru creatorii de film documentar poetic accesul la o variată ofertă de imagini de stoc, cursuri online gratuite sau mijloace tehnice avansate propuse de programele de

procesare video, toate din prisma confortului casnic, au însemnat o schimbare radicală asupra modului în care aceștia se raportează la întreg procesul de producție și de distribuție a unui film.

Pentru a demonstra această versatilitate și universalitate a elementelor specifice esteticii documentarului poetic, pe parcursul Capitolului 6 am elaborat un studiu de caz amplu asupra proiectului video intitulat *Persistența Memoriei* realizat de mine ca o completare prețioasă a cercetării mele. Prin acest proiect practic, am demonstrat aplicabilitatea elementelor estetice în construcția unui documentar poetic, urmând etapele de producție specifice. Astfel, majoritatea elementelor dezbătute prin studii de caz, analiza documentelor, prin metoda contradicției sau prin transdisciplinaritate (îmbinând teoria esteticii artelor vizuale cu teoria esteticii de film documentar) devin sustenabile ca arhietipuri, care pot fi extrase din sfera conceptualizării teoretice și utilizate ca puncte de plecare în construcția unor viitoare documentare poetice.

Documentarul are ca temă centrală autoportretul copilăriei-adolescenței mele, încercând să surprindă, în mod poetic, experiența subiectivă pe care persoana în cauză o are în raport cu realitatea. Alegerea acestei teme, dincolo de accesibilitatea subiectului, este motivată de simplitatea și subiectivitatea perspectivei narative.

Bibliografie selectivă

Aitken, Ian. *Encyclopedia of the Documentary Film 3-Volume Set*. New York: Routledge, 2005.

Aufderheide, Patricia. *Documentary Film: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Austin, Thomas and De Jong, Wilma. *Rethinking Documentary: New Perspectives, New Practices*. Maidenhead: Open University Press, 2008.

Barnouw, Erik. *Documentary: A History of the Non-Fiction Film*. London: Oxford University Press, 1993.

Basin, André. *What is cinema?* Vol. 1, Bucharest: UNATC Press, 2014.

Bordwell, David. „The Art Cinema as a Mode of Film Practice.” *Film Criticism*, vol. 4, no. 1, 1979, pp. 56–64. JSTOR, jstor.org/stable/44018650.

--- „The Idea of Montage in Soviet Art and Film.” *Cinema Journal*, vol. 11, no. 2, 1972, pp. 9–17. JSTOR, jstor.org/stable/1225046.

Bordwell, David, and Thompson, Kristin. *Film art: an introduction*. Ed. 8, New York: McGraw-Hill, 2008.

Bromhead, Toni de. *Looking Two Ways: Documentaries Relationship with Cinema and Reality*. Intervention Press, 1996.

Bunuel, Luis. *My Last Sigh*. Minneapolis: University Of Minnesota Press, 2003.

Clayton, Koppes and Black, Gregory. *Hollywood Goes to War*. New York: The Free Press, 1987.

- Cousins, Mark and Macdonald, Kevin. *Imagining Reality*. London: Faber and Faber Limited, 2006.
- Damian, Laurențiu. *Filmul documentar. Despre documentar... Încă ceva în plus*. București: Editura Tehnică, 2003.
- De la Peña, Nonny, et al. „Immersive Journalism: Immersive Virtual Reality for the First-Person Experience of News”. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, vol. 19, nr. 4, MIT Press - Journals, aug. 2010, pp. 291-301. Crossref, doi:10.1162/pres_a_00005.
- Gaudenzi, Sandra. *The Living Documentary: from representing reality to co-creating reality in digital interactive documentary*. London: University of London, 2013.
- Gray, Hugh. „Robert Flaherty and the Naturalistic Documentary”. *Hollywood Quarterly* (1950): Vol. 5, No. 1 , pp. 41-48.
- Hitler, Adolf. *Lupta mea*. trad. Călin, Iosua. Craiova: Editura Beladi, 1999.
- Klotman, Phyllis Rauch și Cutler, Janet. *Struggles for Representation: African American Documentary Film and Video*. Bloomington: Indiana University Press, 1999.
- Landesman, Ohad. „In and out of this world: digital video and the aesthetics of realism in the new hybrid documentary”. *Studies in Documentary Film*, Vol. 2, No. 1, 2008, pp. 33-45.
- Little, John Arthur. *The Power and Potential of Performative Documentary Film*. Bozeman: Montana State University, 2007.
- MacDonald, Scott. *A Critical Cinema 5: Interviews with Independent Filmmakers*. Ed. 1, University of California Press, 2006.

--- „Avant-Doc: Eight Intersections”. *Film Quarterly*, vol. 64, no. 2, 2010, pp. 50-57. *JSTOR*, jstor.org/stable/10.1525/fq.2010.64.2.50.

Maier, Lucian. „Direcții în documentarul românesc actual”. *Politicile filmului: contribuții la interpretarea cinemaului românesc contemporan*, Cluj-Napoca: Editura Tact, 2014, pp. 211-233.

Majoros, Michael. *Truth and Lies in Cinema Vérité*. Washington: The Evergreen State College, 1982.

Malița, Liviu. *Cenzura pe înțelesul cenzuraților*. București: Tracus Arte, 2016.

Mamber, Stephen. *Cinema Vérité in America. Studies in Uncontrolled Documentary*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1974.

Monaco, James. *How to Read a Film: The Art, Technology, Language, History and Theory of Film and Media*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

Morin, Edgar. "Festival Catalog of Real Cinema." Paris, 1980.

Neff, Taylor. „Propaganda on the Big Screen: Film in the Soviet Union from 1925 to 1936”. *Aquila – The FGCU Student Research Journal*, vol. 3, nr. 2, 2017.

Nichols, Bill. *Introduction to Documentary*. Bloomington: Indiana University Press, 2001.

---. „The Voice of Documentary”. *Film Quarterly*, vol. 36, no. 3, 1983, pp. 17-30. *JSTOR*, jstor.org/stable/3697347.

Nisbet, Matt și Hirsch, Karen. *Documentaries on a Mission: How Nonprofits are Making Movies for Public Engagement*. Washington: Center for Media & Social Impact, 2007.

- Renov, Michael. *Away from Copying: The Art of Documentary Practice*. Bristol: Intellect Books, 2007.
- Ruoff, Jeffrey. „An Ethnographic Surrealist Film: Luis Buñuel’s *Land Without Bread*, Hanover”. *Visual Anthropology Review*, vol. 14, no. 1, 1998, pp. 45-57.
- Russell, Michael. *Soviet Montage Cinema as Propaganda and Political Rhetoric*. Edinburgh: The University of Edinburgh Press, 2009.
- Sapino, Roberta. *What is a Documentary Film: Discussion of the Genre*. Berlin: Freie Universität, 2011.
- Saunders, Dave. *Direct Cinema: Observational Documentary and the Politics of the Sixties*. London: Wallflower Press, 2007.
- Schoots, Hans. *Living Dangerously: A Biography of Joris Ivens*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000.
- Scott, Anthony și Mansell, James. *The Projection Of Britain: A History of the GPO Film Unit*. London: British Film Institute, 2011.
- Șoptorean, Marius. *Memorie și film: Introducere în stilistica și istoria spectacolului cinematografic*. Cluj-Napoca: Clusium, 2008.

Filmografie selectivă

Brakhage, Stan, regizor. *Window Water Baby Moving*. Film independent, 1959, youtube.com/watch?v=Q_MA8h8PXQM. Accesat 15 mar. 2019.

--- *The Act of Seeing with One's Own Eyes*. Film independent, 1971 youtube.com/watch?v=KbVTtHYbWog. Accesat 15 mar. 2019.

--- *Scenes from Under Childhood*. Film independent, 1967-1970, youtube.com/watch?v=GBRajt7f9WU. Accesat 17 mar. 2019.

Berger, John, regizor. *The Ways of Seeing*. British Broadcasting Corporation, 1972.

Buñuel Luis, regizor. *Land Without Bread*. Ramon Acin, 1932, youtube.com/watch?v=vUmmfYagWDA. Accesat 17 mar. 2019.

Carson ,Greg, regizor. *Essence of Life*. MGM Home Entertainment, 2002.

Chang, Mandy, regizor. *The Camera That Changed the World*. BBC Channel 4, 2011.

Chierego, Marta, regizor. *The Fourth Industrial Revolution*. The World Economic Forum, 2016, vimeo.com/182738685. Accesat 17 mar. 2019.

Clarke, Shirley, regizor. *Portrait of Jason*. Milestone Films, 1967.

Colbert, Gregory, regizor. *Ashes and Snow*. Flying Elephants Productions, 2005.

--- *Meshes of the Afternoon*, Film independent, 1943, youtube.com/watch?v=ihQurg4xGcI. Accesat 17 mar. 2019.

Fox, Beryl, regizor. *The Mills of the Gods: Viet Nam*. Canadian Broadcasting Corporation, 1965.

Fricke, Ron, regizor. *Chronos*. Les Productions de la Géode, 1985.

Grierson, John, Wright, Basil și Watt, Harry, regizori. *Night Mail*. London: The G.P.O. Film Unit, 1936, [youtube.com/watch?v=sLFv6CutWzI](https://www.youtube.com/watch?v=sLFv6CutWzI). Accesat 17 mar. 2019.

Ivens, Joris, regizor. *Regen*. Film independent, 1929, [youtube.com/watch?v=6ADNWzg4ZmE](https://www.youtube.com/watch?v=6ADNWzg4ZmE). Accesat 8 mar. 2019.

Kunert, Martin, regizor. *Voices of Iraq*. Magnolia Pictures, 2004.

Macdonald, Kevin, regizor. *Life in a Day*, Scott Free Productions, 2011, [youtube.com/watch?v=JaFVr_cJJIY&t=1428s](https://www.youtube.com/watch?v=JaFVr_cJJIY&t=1428s). Accesat 12 mai. 2019.

Marker, Chris, regizor. *Sans Soleil*. Argos Film, 1983.

McElwee, Ross, regizor. *Photographic Memory*. St Quay Films, 2011.

Minh-ha, Trinh, regizor. *Surname Viet given Name Nam*. 1989.

Moore, Michael, et al., regizori. *Fahrenheit 9/11*. Culver City, Calif: Columbia TriStar Home Entertainment, 2004.

Morin, Edgar and Rouch, Jean, regizori. *Chronique d'un été*. Argos Films, 1961.

Reggio, Godfrey, regizor. *Koyaanisqatsi*. New Cinema și Island Alive, 1983.

--- *Naqoyqatsi*. Miramax Films, 2002.

--- *Powaqqatsi*. Golan-Globus, 1988.

Riggs, Marlon, regizor. *Tongues Untied*. Frameline & California Newsreel, 1989.

Rouch, Jean, regizor. *Les Maîtres Fous*. Documentary Educational Resources, 1954, [youtube.com/watch?v=Z8uHE2oIARk](https://www.youtube.com/watch?v=Z8uHE2oIARk). Accesat 12 mai. 2019.

Ruttmann, Walther, regizor. *Berlin, the Symphony of a Great City*. Blackhawk Films, 1924,
[youtube.com/watch?v=0NQgIvG-kBM](https://www.youtube.com/watch?v=0NQgIvG-kBM). Accesat 12 mai. 2019.

Teller, Joseph, regizor. *Tim's Vermeer*. High Delft Pictures, 2013.

Ucicky, Gustav, regizor. *Heimkehr*. Universum Film AG, 1941,
[youtube.com/watch?v=jhqrz5wvo_U](https://www.youtube.com/watch?v=jhqrz5wvo_U). Accesat 27 mai. 2019.